

Christa Wolf

Visat núm. 25

(maig 2018)

per Carme Torres

L'extensa i complexa obra de Christa Wolf (1929-2011) —probablement la figura intel·lectual més emblemàtica i controvertida de la República Democràtica Alemanya— es defineix per la seva profunda implicació política i la seva particular manera d'entendre el rol de l'autor a la societat socialista, des d'un posicionament crític, allunyat del dogmatisme —si exceptuem les primeres obres. Fidel als ideals amb què es fonamentà la fundació de la RDA, va criticar sempre les deformacions del sistema, va convertir els dubtes i reflexions en motius literaris i va ampliar contínuament els horitzons estètics.

La seva obra narrativa, assagística i, fins i tot, els seus diaris personals componen un ric i delicat entramat de consideracions i referències de tipus social, antropològic i filosòfic que es retroalimenten amb una coherència sorprenent. D'altra banda, en el desenvolupament dels arguments, l'autora provoca la implicació subjectiva del lector, de manera que el força a reflexionar conjuntament sobre els conflictes que es presenten, però sense assenyalar cap solució. Més aviat es limita a proporcionar els instruments necessaris i les possibles sortides, i es deixa així en mans de cada individu l'elecció de la seva alternativa, en una dialèctica constant.

Membre del *Establishment* del jove estat comunista, Wolf va començar la seva activitat al camp de la crítica literària. Les seves primeres obres (*Moskauer Novelle*, 1961 i *Der geteilte Himmel*, 1963) s'inclouen dins el moviment anomenat *Bitterfelder Weg*, que pretenia impulsar la col·laboració entre artistes i treballadors per fer que la literatura fos també un reflex de l'estil de vida socialista. La seva activitat política s'intensifica i, fins i tot, durant un temps arriba a formar part del Comitè Central del SED. Ara bé, conèixer el poder des de dins provoca en ella una reacció de crítica i un distanciament que pot apreciar-se a *Juninachmittag* (1967) i *Nachdenken über Christa T.* (1968). En aquests relats, la quotidianitat i l'esfera pública s'entrellacen i s'enfronten com a símbol del desencant i la decepció col·lectiva. Amb *Unter den Linden* (Avinguda dels Til·lers, 1974), la protagonista dels relats surt d'un desencís amorós i aconsegueix superar la realitat a partir dels records: una forma humanista d'apercebre la realitat que no té res a veure amb les directrius externes imposades. La ruptura, que arriba a la Porta de Brandenburg, s'interpreta com un paral·lelisme al desencantament per l'oficialisme de la RDA.

A partir de 1970, la seva fama internacional va en augment, però és la publicació de *Kindheitsmuster* (1976) la que li proporciona un lloc definitiu a la història de la literatura alemanya. Amb una complexa estructura narrativa, l'autora evoca la seva infantesa durant el Tercer Reich, i el viatge que la mateixa autora, ja adulta, fa al lloc dels seus records. Els salts temporals i de perspectiva tenen l'objectiu de reconèixer els errors als diferents àmbits de la societat, de manera que hi ha una mena de repartició de culpa entre tots els alemanys.

Entre finals dels anys 70 i 80, després d'un nou estira-i-arrotonsa amb les autoritats de la RDA per la seva defensa de la llibertat d'expressió, Christa Wolf concentra la seva tasca literària i assagística en el període romàntic, concretament en un conjunt d'autors que, com ella, van patir crisis existencials a causa de les dificultats per encaixar en el seu entorn social i literari. D'aquesta època destaca *Kein Ort. Nirgends* (1979), on s'assisteix a una trobada fictícia entre els autors Heinrich von Kleist i Karoline von Günderrode. Aquesta trobada serveix d'escenari per a denunciar indirectament el clima intel·lectual opressiu del règim comunista. En els relats d'aquest conjunt —com ara *Der Schatten eines Traumes. Karoline von Günderrode - ein Entwurf* (L'ombra d'un somni, 1978)— hi ha una recerca de testimonis passats d'escriptura i experiència femenines, l'estudi dels quals dona pas a una actitud que continuarà present en la seva obra posterior, marcada per l'escepticisme davant les explicacions racionalistes que anteposen la utilitat i l'efectivitat per damunt de l'experiència humana.

El 1983 es publica *Kassandra (Cassandra)*, el llarg monòleg abans de la seva propera mort, de la profetessa condemnada que els seus pronòstics no foren mai creguts. Una obra de gran envergadura que, des d'una perspectiva eminentment pacifista, planteja la qüestió dels agents ocasionadors dels conflictes bèl·lics. La temàtica mitològica ofereix, a més, buscar les arrels de les estructures del pensament dualista de la nostra civilització i el rebuig dels factors femenins a la nostra cultura com a principi distorsionador. Wolf acomoda la lectura del mite al seu propi moment i al context alemany.

Ben entrats els anys 80, amb l'accident al reactor nuclear de Txernòbil com a rerefons i l'operació d'un tumor al germà de la protagonista-autora, el relat *Störfall. Nachrichten eines Tages* (*Accident. Notícies d'un dia*, 1987) és la manifestació del nou interès de Wolf per trencar fronteres entre la ciència i l'art que ja apareixia als seus assaigs. Els avenços científics que potser permetin salvar la vida del germà són també els que han provocat la catàstrofe. Amb una concepció narrativa propera al flux de consciència i una profunda reflexió sobre el llenguatge i el seu potencial manipulador, el pensament de l'autora s'entrellaça amb infinitat de referències literàries, històriques i científiques en una mena de teixit intertextual i intratextual de gran valor i complexitat, carregat de connotacions ecologistes i pacifistes i, alhora, molt intimista.

A la segona meitat dels 80, l'ambient polític canvia radicalment a l'anomenat bloc de l'Est. Molts intel·lectuals de la RDA, com la Christa Wolf, s'afegeixen a les protestes al carrer que demanen una reforma integral per evitar la desintegració del país. *Sommerstück* (*Funció d'estiu*, 1989) —començat a finals dels anys 70, segons l'autora— és una reflexió sobre projectes fracassats i sobre l'enyorança d'un temps passat. L'acció transcorre durant "l'estiu del segle" i, en l'estil de l'autora, es presenta un escenari per parlar d'un altre: la desaparició d'un sistema. Entre els protagonistes, es pot reconèixer fàcilment tant la Christa Wolf com moltes persones del seu entorn.

La reunificació alemanya, que Wolf mai no va voler, obliga els intel·lectuals de la RDA a cercar nous plantejaments i la publicació, el 1989, de *Was bleibt* (*Què en queda*, 1979) provoca una gran polèmica. La obra descriu la vigilància diària de la Stasi sobre l'autora-narradora, que busca respostes que aclareixin el que ha passat. Acusada de covardia per no haver publicat el relat 10 anys abans i arriscar-se a perdre els privilegis dels que gaudia pel recolzament al règim, la controvèrsia va acabar qüestionant tota la literatura de la RDA en l'anomenat *Literaturstreit*. El conflicte va reviscolar quan el 1993 es va fer públic que Christa Wolf havia estat col·laboradora *inoficial* de la Stasi entre els anys 1959 i 1962. Des dels Estats Units va intentar distanciar-se d'aquest col·laboracionisme, però la seva influència, igual que la d'altres autors de la RDA, havia passat a ser molt discreta.

Una dècada després de *Kassandra*, quan ja es pensava que no tornaria mai més a escriure una obra de ficció, es publica *Medea. Stimmen* (1996) i s'enfronta de nou a una figura mitològica femenina. Allunyada de la tradició heretada d'Eurípides, desacreditada per assassina del seu germà i fills, la

Medea de Wolf és un intent de rehabilitació històrica fàcilment identificable amb la mateixa autora. El relat atorga veus als diferents personatges relacionats amb la història, els quals a través dels seus monòlegs proporcionen una varietat de punts de vista que faciliten una visió global i, per tant, objectiva de la situació, de manera que es mostren totes les contradiccions humanes.

Sis anys després, es publica *Leibhaftig* (2002), on Wolf recupera de nou el seu motiu més genuí: el conflicte individu-societat. El dolor i la malaltia són, com en altres ocasions, els símbols que exterioritzen els conflictes interns. La protagonista somatitza els mals de la societat: una història personal es converteix en l'escenari de la decadència d'un país i d'una ideologia.

Les seves últimes obres, els diaris de cada 27 de setembre de 1960 a 2000 (*Ein Tag im Jahr*, 2007), *Stadt der Engel oder The Overcoat of Dr. Freud* (2010) o les col·leccions de relats i assaigs publicats abans i després de la seva mort, venen a ratificar la seva recerca incansable d'anàlisi, de revisió històrica i d'examen de consciència, amb la profusió de referències i subtils metàfores que sempre van caracteritzar la obra de Christa Wolf. Dubtosament una intel·lectual independent a la manera de Bourdieu, certament, però tampoc no va pretendre mai el contrari.

Les obres de Christa Wolf no es van començar a traduir al català fins ben entrats els anys 80 (*L'avinguda dels til·lers*. Traducció i notes: Jordi Ibáñez. Editorial Columna, de 1986, va ser la primera) i cap traducció o reedició és posterior a l'any 2000, coincidint també amb la nova situació política a l'Alemanya unificada. Destaquem les excel·lents traduccions de Núria Roig de *Cassandra* (1987) i *Accident. Notícies d'un dia* (1988, reeditada l'any 1999). Resulta difícil d'entendre que obres de temàtica atemporal i alta categoria literària com *Medea*, *Stimmen* o *Leibhaftig* no hagin estat traduïdes a la nostra llengua: en trobareu una mostra inèdita a l'apartat de fragments.